

– SAMTALER TIL KUNNSKAP

Intervju som metode

Et kvalitativt intervju er en dialog mellom to parter. Forskeren/ innsamleren stiller med sin nysgjerrighet, sine spørsmål og kanskje noen teoretiske innfallsvinkler til et tema. Informanten stiller med sin basiskunnskap, sine erfaringer og sitt liv for å hjelpe forskeren/innsamleren med å få svar på spørsmålene. Dialogen er en samtale om kunnskap omkring et tema, men den innebærer også mye mer.

I sin roman *Kvalmen* skriver Jean Paul Sartre: "Her er mine tanker: for at den mest banale hendelse skal bli til et eventyr, er det nødvendig og tilstrekkelig at man gir seg til å berette om den. Det er det som narrer folk: en mann er bestandig en beretter av historier, han lever omgitt av sine egne og andres historier, alt som hender ser han gjennom dem; og han prøver å leve sitt liv som om han fortalte det".¹ Sartre peker i dette sitatet kanskje først og fremst på forholdet mellom å fortelle og å være menneske, i tillegg gir han det å fortelle en framskutt posisjon – han gjør det å fortelle til noe særdeles vesentlig menneskelig. Dersom det skal være grunnlag for å fortelle må det være noen som lytter. Å fortelle er en dimensjon ved det å samtale. Å fortelle er svært ofte den umiddelbare reaksjon på konkrete spørsmål. Folkloristene Bente Gullveig Alver og Torunn Selberg poengterer at særlig når det gjelder temaer det kan være vanskelig å ta stilling til, som forestillinger, verdier og holdninger, blir svarene konkretisert gjennom fortellinger om personlige opplevelser med innledning – "jeg skal fortelle deg ei historie".²

Å intervjuer handler om å komme i snakk med mennesker og få dem til å fortelle. Å intervjuer er rimelig krevende både for forsker og informant/ forteller. Man må kunne spørre slik at man får svar og man må kunne svare slik at det gir mening for både spørteren og svareren. Før man kommer så langt må man ha etablert en relasjon til den man vil skal fortelle. Metoden er utfordrende og krevende, men unik i forhold til å skaffe seg innsikt i folks, og dermed et samfunns verdier, holdninger, forestillinger og normer. Intervju tilhører det metodespektret som betegnes som kvalitativ metode. "Kvalitativ" handler om å søke etter betydning og mening – å søke etter kvaliteten ved et felt eller tema. Vi finner vanligvis fort ut når en bro er bygd eller når konfirmasjonsundervisningen ble innført, men hva broen betyr for øyboerne eller hvilke innvirkninger konfirmasjonen har hatt for mennesker finner vi bare ut av ved å spørre øyboerne eller de konfirmerte. I spektret av kvalitativ metode finner vi i den ene enden deltakende observasjon, som

innebærer nettopp det ordene sier, at man tar del i og lever med i det samfunn eller den kulturen man vil utforske, og i den andre enden har vi det formelle og "strenge" intervjuet der spørsmålene er formulert på forhånd og intervjueren følger opp svar med nye spørsmål uten hensyn til foregående svar eller egne assosiasjoner. Men intervju har flere valører. Psykologen Steinar Kvale definerer det kvalitative som "et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevde fænomener".³ Å intervju handler om å samtale fram nytt og unikt materiale som kan gi ny innsikt og ny kunnskap. Et hvert intervju er derfor en form for unika – noe helt særegent.

Konteksten, stemningen og relasjonen mellom deltakerne i et intervju er der og da, og kan ikke gjentas – eller repeteres. Men nye relasjoner kan dannes og nye samtaler kan finne sted. Jeg velger i denne sammenhengen å definere samtale som en kommunikasjonsgenre der to eller flere kan utveksle informasjon, oppfatninger, ideer og meninger med hverandre. Samtalen, og dermed intervjuet som en særskilt form for samtale, utvikler seg og utvikler viten. Utgangspunktet for å intervju er at det er noe man vil se nærmere på – noe man vil utforske og få vite mer om. Man har et prosjekt, deri en problemstilling som man søker å finne svar på. Når man velger å intervju er det fordi denne problemstillingen berører menneskers livsverden, folks subjektive liv, og innsikten eller besvarelsen av problemstillingen er å finne i folks fortellinger om sine egne livsverdener. Flere forskere har debattert det subjektives posisjon i forskningen knyttet til intervju som feltarbeidsmetode. Det som preger valget av kvalitativt intervju som metode er nettopp at feltarbeideren i hovedsak interesserer seg for erfaringer, kunnskaper og verdier som mennesker skaper, deler og endrer i kulturell og sosial samhandling. Det er de hverdagslige erfaringene, med de følelser, tanker og strukturer det medfører, man er ute etter. Det man søker å oppnå er et innenfra-perspektiv på en situasjon, et felt, et tema eller en kultur. Harriet Holter har formulert dette slik: "Kvalitative metoder er overlegne i forbindelse med å produsere nye vitenskapelige synspunkter eller begripe ubegrepne tanker".⁴ Torunn Selberg benytter begrepet "skjulte virkeligheter" om den delen av kulturen som ikke kommer offentlig til uttrykk og som folkloren kan avdekke.⁵ Det kvalitative intervju er uovertruffen som metode til å avdekke disse skjulte virkeligheter. Det fører oss direkte inn i hver enkelt informants subjektive meningshorisont.

DIALOGEN, SAMTALEN ELLER ÅPENT INTERVJU

Intervjuet er basert på de allmenne, eller tør jeg si alminnelige, samtaler i dagliglivet. Mange forskere har uthevet betydningen av å forstå og fortolke intervjuet som en dialog, – å være i dialog med den eller de som besitter den innsikten man er ute etter, er et mål. Det som er vesentlig er å få den man samtaler med til å fortelle fritt og åpent. Vanligvis kaller man den man intervjuer for informant. For noen vekker dette ordet assosiasjoner til at fokuset

er på informasjon og slik føles begrepet feil. For andre vekker det assosiasjoner om roller der informanten tilskrives en passiv rolle, og det blir også feil. Når jeg velger å bruke begrepet er det rett og slett fordi alternativene ikke er gode nok. En forteller har en monologisk posisjon og det overskygger dialogen. Konsulent er for formelt til å være anvendelig. Det er behov for et begrep som kan benyttes universelt og generelt. Vi verken kan eller skal underslå at vi er ute etter informasjon. Informantbegrepet kan og bør kanskje også minne oss om at vi er i en maktposisjon. Selv om det er den rike og gode samtale vi etterspør, er det vi som intervjuere som definerer hvilket tema som skal ha fortrinn i samtalen og det er vi som vet hva og hvorfor det spørres. Ofte er vi den absolutte fremmede i tillegg. Vi ankommer nye steder og nye mennesker med vår nysgjerrighet. ”Vil du være klogere, så tag og lyt” er den talende tittelen på en artikkel om intervjusituasjonen.⁶ For så vidt et interessant råd, men intervjuet eller samtalen er avhengig av å være rettet mot det feltet en vil ha belyst. Det er avhengig av profesjonalitet dersom det skal være det gode redskap for akkumulering av viten. Man må sørge for at det er rom for å samtale om og spørre om det feltet man vil utforske.

Selv om idealet for et intervju er å oppnå så god kontakt at man kan la samtalen flyte fritt og ubesværet er det likevel noe formelt over situasjonen. Dette formelle eller kanskje heller profesjonelle er det som skiller intervju-samtalen eller dialogen fra alle de andre samtalen vi har i våre liv.

FORTOLKNING OG FLEKSIBILITET

Det er viktig å være forberedt på at intervjuing krever fleksibilitet. Det vil si at man utfordres som feltarbeider til å akseptere og være med på at ting endrer seg underveis. Man trenger seg inn i andre menneskers liv med sine prosjekt og har ideer om hvordan samtalen skal forløpe, men så tar informanten andre retninger. Å holde på egne planer og strukturer er sjelden smart. Det man søker er en rik og givende kommunikasjon, og da må man også la seg lede av samtalepartneren. Man må rett og slett se hvor det bærer hen om nye temaer taes opp og andre felt problematiseres enn de man har på dagsorden. Intervju har samtals fleksible og forhandlende karakter. Noen ganger tar informanten over kontrollen. Mitt råd er at man skal la det skje. Det er nemlig informanten som er ekspert på sin livsverden og med en passe porsjon fleksibilitet kan vi slumpe til å vinne innsikt i noe vi ikke ante noe om. Å være fleksibel handler også om å tolke stemning, inntrykk og informasjon underveis.

De fleste vil oppleve at svaret på et spørsmål inspirerer til nytenkning og dermed til oppfølgingsspørsmål. En fleksibel holdning og praksis vil ikke bare slippe informanten til og lage ei god stemning, men den vil også gjøre det mulig for oss å få innsikt som kan utvikle og fornye, endre og supplere vår problemstilling og vårt prosjekt. Bente Gullveig Alver har argumentert for det resymerende spørsmål i intervjuet. Hun viser til at meningstolkning under selve intervjuet gir en større dybde i materialet og ikke minst en bredere dokumentasjon.⁷ Ved å fortolke svarene underveis i samtalen

Å samtale er for det meste dynamisk og gledelig. At samtaler også akkumulerer kunnskap gir en ekstra bonus. Etnolog Anne Berit Ø. Borchrevink på feltarbeid i Karasjok. Her i samtale med Ellen Marie Antti om tilskjæring av reinskinn til pesk. Foto: Arthur Sand.

og stille resymerende spørsmål sikrer man seg også at man har forstått sin informant. "Vi må også være sikre på at vore informanter mener det samme med hva de sier, som vi oppfatter" hevder Bente Gullveig Alver⁸ og bringer oss rett over i de etiske dilemmaene ved feltarbeid og i denne sammenhengen ved våre informanternes holdninger, verdier og fortolkninger av betydninger. Og våre besøk resulterer ofte i artikler, utstillingstekster og kanskje offentlig tilgjengelige lydsnutter. Dette materialet som vi får hos våre informanter representerer dem videre gjennom den konteksten vi setter dem i. Vi må kunne garantere for våre informanter at vi har gjort vårt ytterste for å gjengi og fortolke dem i samsvar med deres egne oppfatninger og meninger. Vi bør anstrenge oss for virkelig å anerkjenne våre informanter som likeverdige i utvekslingen av informasjonen under intervjuet og i all bruk av materialet videre.⁹ Det er et høyt og ideelt mål å kunne gi våre informanter fornemmelsen av å være virkelig anerkjent og virkelig forstått. Men det er faktisk vår jobb å streve mot det ideelle. Vi skal som intervjuere både verdsette våre informanter, anerkjenne dem, beskytte dem og forsvare dem. Og hele

tiden bør vi etterstrebe å forholde oss til våre informanter som ”den andre”. Filosofen Levinas har i særdeleshet bidratt til å problematisere vår grunnleggende forståelse av andre – og understreket betydningen av å anerkjenne andre ikke som det samme som en selv, men som en fundamentalt annen enn en selv. Man gis betydning og blir gjort kjent av å bli forstått som fremmed og som den Andre (i Taurek 1995). Utfordringen med å forholde seg til informantene som den Andre handler både om den dialogiske prosessen med å skape ny kunnskap, men har også en alvorlig etisk side. Med Levinas kan vi hevde at gjennom det å ytre seg blir man betydningsfull for andre – det er altså samtalen som skaper betydningen.¹⁰ Når vi er de som utløser samtaler utfordres vi til en ettertenksom etisk bevissthet i forhold til å våre fortellere.

ETIKK OG ANERKJENNELSE

Det hviler altså et særlig etisk ansvar på alle som anvender kvalitative intervju i sin forskning og formidling. Det finnes et lovverk som alle bare skal kjenne: Lov om behandling av personopplysninger, og det foreligger krav om godkjenning av prosjekter som har sensitive tema via Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.¹¹ Lovverk og forordninger er greie å forholde seg til, men i tillegg til å sjekke ut disse sidene ved feltarbeid, har alle et særlig ansvar for å utrede og ta høyde for etiske dilemmaer som trer fram i denne typen arbeid. Det er en alvorlig problematikk knyttet til sensible temaer. Den aller største varsomhet må utvises når det gjelder å spre informasjon vi får, å involvere oss i felt vi ikke behersker eller å sette i gang prosesser som er ubehagelige for våre informanter. Den danske antropologen Kirsten Hastrup opererer med begrepet etnografisk vold om den risiko informantene utsetter seg for ved å delta i feltarbeidene våre.¹² Det er opplagt at lovverket er en god hjelp til bevissthet rundt etiske dilemmaer. Vi må ikke komplisere ved å foreta intervju unødige mye. Det skjer svært sjelden overtramp fordi de aller fleste av oss er vettige og vennlige, men vi skal alltid likevel ha informantenes beste i sinne. Å gi informantene dyp innsikt i vårt prosjekt og det å be om skriftlig samtykke skjerper både vår egen tenkning og handling og informantenes bevissthet rundt situasjonen. Et samtykke basert på skriftlig og/eller muntlig forhåndsinformasjon setter også i gang informantenes tanker rundt det temaet vi ønsker å samtale med dem om. Prosessen med å beskrive sitt prosjekt og formidle det videre, samt prosessen med å innhente underskrift, åpner i mange tilfeller for refleksjoner og assosiasjoner omkring det feltet man vil utforske. Informantene deltar av ren frivillighet i vår utforskning og kan på et hvilket som helst tidspunkt i prosessen trekke seg ut. Det bør de også være informert om. Det vi som forskere selv må ordne opp i er om vårt prosjekt endrer karakter over tid. Dersom vi forandrer vår problemstilling dramatisk bør informantene få kjennskap til det.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (NESH) har utarbeidet retningslinjer omkring forskningsetikk. I disse tas det opp ikke mindre enn 16 ulike punkter knyttet til

hensynet til personer. Disse punktene spenner fra krav om informasjon, til hensynet til ettermøte, til svake grupper og ikke minst til krav om respekt for individers privatliv og nære relasjoner. NESH' retningslinjer er en meget god veiviser både for tenkning rundt feltarbeid og for selve praksisen – det å være i felt og utføre intervju.

OM Å PLANLEGGE FOR FELTEN

Ethvert feltarbeid planlegges og styres av problemstillingen og temaet som skal utforskes. Det er selvsagt flott å ha kjennskap til feltet på forhånd. Forberedelser handler om å lese seg opp på fagfeltet, gjøre seg kjent med lokaliteten man går ut i og gjøre seg opp klare tanker om hvem man vil intervju. Hvem man intervjuer handler selvsagt om temaet man ønsker å ta opp. Mye kan planlegges og man kan ta kontakt med informanter på forhånd, men også her gjelder det å være fleksibel. Uansett hvor godt man planlegger, kan

”Det er no fanden ikkje hårfønere vi skyt kval med!” Hvalfangst krever ekspertkunnskap, og en ”dum intervjuer” kan oppleve å bli ekstra ”belært” og informert.

Foto: A.B.Wilse.
NFW 26431
25985-005

man komme til å få gode tips om andre man bør snakke med eller man kan erfare å ha valgt feil gruppe til det felt man er ute etter å utforske.

Det er svært ofte knyttet spesielle ord og begreper til ulike sektorer og tema, kjennskap til dem er både nyttig og virker positivt på våre informanter. Men man kan komme videre også uten – man kan oppnå å bli ekstra ”belært” og informert dersom man viser seg som ”den dumme intervjuer”. På et feltarbeid om vågekvalfangst på Skrova i Lofoten spurte jeg en kvalfanger når de hadde gått over til den nye og moderne harpunen. Jeg stilte det enkle, tydelige og konkrete spørsmålet ”Når tok du i bruk varmlufts-harpun?”. Informanten ble et øyeblikk satt helt ut, men tok seg raskt inn og utbrøt ”Det er no fanden ikkje hårfønere vi skyt kval med!” Jeg hadde gjort det jeg liker å kalle pilotintervju på forhånd. Det vil si at jeg hadde intervjuet en kvalforsker og en pensjonert kvalfanger før jeg reiste ut i felt. Jeg hadde derfor fått med meg at man hadde gått over til å bruke harpuner med sprengstoff slik at man ikke bare satte fast kvalen med harpun, men at kvalen ble drept av sprengladningen når harpunen traff. For meg ble det rett å slett for vanskelig å fatte. For informanten min ble det en gylden anledning til å gi meg en grundig informasjon i fangstredskap, utviklingen av ny teknologi, avlivingsproblematikken og ikke minst kvalfangstpolitikk. Slik ble min ukyndighet til min beste skolering. Dette er ikke et argument mot forhåndskunnskap, men et eksempel på at det foregår en reell interaksjon mellom partene i intervjusituasjonen og at den som er ukyndig blir skolert og informert. Jeg anbefaler alltid å være grundig i forberedelsene. Les, lytt, tenk og finn noen som du kan spørre ut. Prøve- eller pilotintervjuet er sentralt i mitt eget arbeid. Å samtale med noen om temaet før en drar i felt skaper en særskilt årvåkenhet og gir ofte innsikt i nye ting man bør finne ut av før feltarbeidet starter. Det er ikke alltid man kan finne en informant rundt seg som tilsvarende de man skal møte i felt, men det er andre flotte muligheter man kan utnytte. Da jeg skulle intervju kvalfangere fant jeg en biolog som forsket på kval som informant. Han introduserte meg til arter, til økologi, til fangstredskap, til næringskjeder og mye mer. Da jeg skulle intervju religiøse helbredere var det pasienter av disse som ble min vei inn i feltet. Gjennom forberedelser finner vi fortellere fram til kjernen i saken eller feltet vi utforsker. Det skal tid til å bli kjent med informantene og det skal tid til å samtale seg inn i sentrum av temaene vi vil inn på. Med god forhåndskunnskap, godt vett og respektfull opptreden kan man håpe på et meget godt resultat.

Med bakgrunn i den viten man besitter kan det være svært nyttig å lage seg en guide til intervjuene man skal utføre. Jeg foretrekker å lage det vi kan kalle en temaguide. Mine temaguides er bygd opp som lister over de temaer jeg ønsker å ta opp og spørre om. Jeg gir hvert tema et nummer som ikke har noe med hvor eller når i intervjuet temaet berøres, men som viser til strukturen bygd opp av mine egne forberedelser og som gir pekepinn om at jeg ønsker å ta opp dette temaet med alle jeg intervjuer. Igjen vil jeg trekke fram fleksibilitet – temaguiden holder bare rede på de tema jeg vil innom og vil ha belyst, den strukturerer temaene og ikke framdriften eller utviklingen

av samtalen som finner sted. Ofte vil spørsmål om et felt bringe informanten over i noen av de andre temaene vi har på listen vår. Slik kan svar på ett spørsmål romme svar på flere. Da trengs det kanskje bare et oppfølgings- eller resymerende spørsmål for å bekrefte at man har fått inn et dekkende svar.

Temaguiden, temalisten eller spørsmålslisten eller hva man ønsker å kalle den, bringer jeg alltid med meg. Jeg finner det også en gang i mellom greit å gi den fra meg til informantene. Det har også hendt at informanter har foreslått endringer som har vært av stor verdi. Jeg gjorde intervju om kveitefiske – det vil si om fortellingene om hvordan man skaffet seg fiskelykke når man skulle på kveitefiske og dermed om seksualitet og relasjonene mellom kjønn i forhold til dette fisket. En fisker i Vestre-Jakobselv i Finnmark så over temaguiden min og repliserte ”Skal du ikkje spørre om hvorfor vi ikkje snakker om dette oss i mellom, kone og mann?” At hald var en megetsigende og levende tradisjon var begge parter enig om, likevel var det ofte et taushetsbelagt tema mellom ektefeller. Dette ville jeg slitt med å få tak i uten min informants kommentar.¹³ Det er altså lurt å være åpen og fleksibel.

Med forhåndskunnskapene på plass og temaguiden i hånden er det klart for det kvalitative intervjuet. Hvordan gjør man så det? Man ordner en avtale med en person man vil snakke med, ankommer til rett tid og presenterer seg og sitt prosjekt nøye, og så spør man.

OM Å SPØRRE

Er det noen særlige måter å spørre på når man intervjuer? Svaret må bli både ja og nei. Når vi understreker betydningen av fortolkning, av fleksibilitet, av den distanserte nærhet og av idealet om å være i dialog, kan det virke underlig å skulle gi anvisninger om hvordan man skal eller kan stille sine spørsmål. Men det er faktisk slik at de gode spørsmål gir de rike svar. Man bør anstrenge seg for og øve seg på å spørre godt. Hva er knepet? Jeg har gode erfaringer med tre enkle knep – å bruke spørreord, spørre enkelt og å være konkret. Disse knepene henger på et vis sammen. Det er noe tydelig og konkret ved å starte spørsmålene med ordene hvem, hva, hvor, hvorfor, hvordan, hvilke og når. Det er også noe tydelig og konkret over det å lage korte spørsmål. De korte og konkrete spørsmålene skaper driv og framdrift i intervjusituasjonen. Men det må ikke bli noen tvangstrøye. Vi ønsker å ha en god dialog, en åpen og levende samtale med våre informanter, men vi har et ærende og det er balansegangen mellom å prate sammen og skape ny innsikt og viten vi som intervjuere må finne ut av.

Det er ofte advart mot ledende spørsmål. Hvem kan svare nei på spørsmål som for eksempel ”Du syns vel også det er viktig med likestilling?” Men ledende spørsmål kan være korrigerende i sin rette kontekst. For eksempel må det være lov til å stille spørsmålet ”Forstår jeg deg rett når jeg tolker at du er for full likestilling?” Så selv om jeg mener at det faktisk er smart å øve seg i å stille korte, tydelige spørsmål, så må det verken bli ei tvangstrøye eller et hinder. Det er mange små triks utover selve spørsmålsformen som kan være fine å ta

med. I noen tilfeller kan det være greit at man forteller litt selv. Er det sagnmateriale man er ute etter kan nettopp det å selv by på ei fortelling åpne opp for at andre vil fortelle sine. Sangtradisjon likeså. Det å tilkjenne en versjon av en båsull kan invitere den andre med inn i temaet. Er det stedsnavn man vil utforske kan kart være en god ting å ta med som samlingspunkt og som redskap til å vekke minner. Bilder fungerer også godt til å assosiere rundt. Slikt erfarer man og repertoaret kan utvides. På mitt eget feltarbeid blant religiøse helbredere møtte jeg en mann som startet en innledende samtale med meg, men som stoppet samtalen med beskjed om at jeg kunne for lite. Han ville ikke prate mer med meg før jeg hadde lest bibelen. Og det skulle være en riktig gammel bibel. Den religiøse helbreder, som også var predikant i den læstadianske menigheten i regionen, refererte til bibelsteder som kilde til og referanseramme for egen virksomhet. For ham framsto jeg som ukyndig så lenge jeg ikke nikket gjenkjennende eller kunne kommentere forholdet mellom hans fortellinger og bibelens tekst. Det var en hard jobb å lese en vel hundre år gammel bibel, men samtalene våre gikk mye bedre og han ble min hovedinformant og læremester.

Å gjøre feltarbeid er å være i konstant berøring med og ansikt til ansikt med medmennesker. Det krever både innlevelse og distanse. Begrepet refleksivitet brukes om den gjensidighet som er til stede i forholdet mellom informant og intervjuer. Det henviser til intervjuerens bevissthet i møte med den Andre, – informanten, ikke minst den posisjonen intervjueren tar i dette samspillet og hvilke konsekvenser det har for hva man får å vite. Det er alltid nyttig å vie oppmerksomhet til nettopp posisjon og relasjon i intervju. Man kommer svært langt med å være seg selv, og alltid være seg selv bevisst. Man kommer enda lengre ved å være oppmerksom på relasjonene og å utforske det faktum at forholdet mellom informant og intervjuer er et gi og ta forhold.

I artikkelen "At være fremmed i det nære og kendte" tar Bente Gullveig Alver opp til diskusjon betydningen av distanse og kontrastering i hele forskningsprosessen, også i intervjuet. Hun skriver "Vi må gjøre os klart hvor viktig det er i feltarbeidet at sette spørsmålsteget ved det som vi i utgangspunktet oplever som selvsagt, trivielt ensartet, det vi mener at have set og hørt så ofte at det lader os ganske uberørt. Som feltarbejder må man opleve situationen på ny hver gang, samtidig med at man kender den igjen, og vi må erkende det nye gennem kontraster og distance".¹⁴ Møte med egen og kjent kultur kan gjøre oss hjemmeblind. Alver anbefaler perspektivering, kontrastering, dramatisering og prøving for å oppnå den nødvendige distanse i intervjusituasjonen. Med prøving mener Alver at vi i intervjuet skal stille spørsmål om vi har forstått informanten rett. Ved å presentere vår egen fortolkning åpner vi for informantens mulighet til å vise og synliggjøre sitt perspektiv og sin erfaring til forskjell fra vår.

Kan man spørre feil? Ja, man kan! Ille? Nei. Jeg husker selv aller best de episodene fra feltarbeid der jeg selv gjorde feil. Jeg husker alle de pinlige situasjonene der spørsmålene kom hulter til bulter, eller jeg ikke besatt nok kunnskap til verken å spørre rett eller forstå svarene. Når man overkommer

det pinlige i disse erfaringene og tar innover seg hvordan de faktisk har drevet fram ny kunnskap og ikke minst nytt erfaringsgrunnlag å jobbe videre fra, er det slik at det er gjennom feilene jeg har akkumulert mest innsikt og ny viten. Gjennom feilene er jeg også blitt bedre i felten. Å være en god intervjuer er en form for kunsthåndverk. Man må sjonglere med kunnskap, man må skape kontakt og være åpensinnet, man må være fleksibel, kunne fortolke underveis og være lydhør og spørrende i en og samme situasjon. Man øver opp hode, hjerte og hand så å si. Det krever øvelse. Og det er en berikelse for de aller fleste å være i den praksisen det er å intervjuer. Noen ganger oppstår vennskapelige relasjoner. Det er selvsagt helt i orden. Andre ganger er det bare felles interesse for temaet som har ført informant og intervjuer sammen og det er helt i orden det også.

Man bør være seg bevisst hvordan man bringer informasjonen tilbake til det miljøet og de menneskene man har intervjuet. Som hovedregel bør man alltid tilbakeføre kunnskapen man har utviklet gjennom intervjuene. Én ting man kan oppnå med tilbakeføring er at man får respons, på godt og ondt. Responsen kan man bruke til å videreutvikle sitt perspektiv og sin fortolkning.

DOKUMENTASJON AV INTERVJU

Jeg er av den oppfatning at det lønner seg å dokumentere et intervju – enten med bare lyden eller med videokamera slik at man får både lyd og bilde. Gjennom dokumentasjonen får man mulighet til gjentatte ganger å vende tilbake til den samtalen som fant sted. Og man kan la andre delta i fortolkningen av det materialet man har skapt. Det empiriske materialet blir nærmest til å ta og føle på. Mens videoopptak vil gi mulighet for også å betrakte og tolke kroppsspråk, gir lydbandet den lydlige informasjon, – med ord, latter, sukk og ikke minst stillheten mellom ordene. Det er umulig å skrive ned alt det som sies under et intervju, bare fragmenter og brokker har man tid til å få ned på papiret mens samtalen går. Med godt teknisk utstyr kan man også gjøre opptak som lar seg bruke i formidling – for eksempel som fortellinger i utstillings- eller webformidling.

Mange er skeptiske til å bruke opptaker fordi de mener det kan binde situasjonen og hemme fortelleren. Det kan man gjøre noe med, – jo bedre en selv kan bruke utstyret og jo mer bekvem man selv er med å gjøre opptak, jo bedre slapper informanten av. Det er med intervju som med alt annet i livet – det er øvelse som skal til. Vi lever i en digital tidsalder. Det bør utstyret reflektere dersom man har økonomi til det. Det digitale opptaket er mye enklere å transportere over i ulike sammenhenger - i tekstbruk, i bruk av lydopptak, og det har svært god lagringskvalitet.

SOM DU ROPER I SKOGEN FÅR DU SVAR . . . SIER ET GAMMELT ORDTAK

Når man velger å gjøre intervju har man allerede bestemt at veien til innsikt i ens interessefelt går gjennom å skape kilder gjennom samtaler. Det

kvalitative intervju henleder oppmerksomheten mot temaer som man kan oppnå innsikt i og fortolke gjennom det fortalte og det samtalte. På den ene siden kan vi omtale intervju som en feltarbeidsteknikk. På den andre siden er det så tette relasjoner mellom "teknikken" og forskningsfeltet at det er av betydning å se på intervjuet som ledd i forskning og ikke bare som grunnlag for forskning. Med et slikt perspektiv på intervjuets posisjon i forskningsprosessen er det kanskje også lettere å holde den etiske utfordringen levende gjennom hele forsknings- og formidlingsprosessen. På et universitetsmuseum er intervju deler av det forskningsmaterialet vi skaper for våre vitenskapelige analyser, og det er i tillegg et materiale som kan benyttes direkte i formidlingen. Som skriftstykker eller som lydbolker er intervjuene velegnet til å skape nærhet til de felt som vi ønsker å sette fokus på i vår formidling. I en nettutstilling kalt "vi e no vi" valgte vi å hente utsagn fra intervjuene for å fortelle om de kvinnelige rockernes liv.¹⁵ Med et stort intervjumateriale i bunnen fant vi at kvinnes egne ord traff bedre enn våre omskrivninger. I utstillingen "Sapmi – en nasjon" har Fagenhet for samisk etnografi ved Tromsø Museum Universitetsmuseum valgt å filme intervju med mange samer. Disse filmene kan man se på og delvis styre på computere i utstillingen. Intervjuene blir både kildemateriale og formidlingsuttrykk, og byr publikum på spennende vekslinger mellom å lytte og fortolke.¹⁶

Å intervju er også praktisk arbeid. Det å være ute i felten i møte med informanter er blottleggende for begge parter. Man viser sine kunnskaper, sin medmenneskelighet og seg selv fram for hverandre mens man skaper ny empiri, - skaper kilder for fortolkning og utforskning. Som Sartre skrev i min innledning er "en mann bestandig en beretter av historier". Det er den fortrøstning vi kan ha med oss når vi ønsker å intervju. Mennesker forteller gjerne, vi svarer gjerne på spørsmål og vi er øvd i å ordlegge oss. Det tilhører så å si dyrearten vår å sette ord på ting. Vi må likevel alltid huske at det å være informant har en del konsekvenser. Jo mer sensibelt et felt er, jo større er konsekvensene og dess større ansvar har intervjueren og forskeren.

LITTERATUR

Alver, Bente Gullveig og Torunn Selberg 1992. "Det er mer mellom himmel og jord". Folks forståelse av virkeligheten ut fra forestillinger om sykdom og behandling. Stabekk, Vett&Viten

Alver, Bente Gullveig 1990. I dialog med tiden: kvalitativ tilnærming i folkloristisk arbeidsmåte. S. 9-28 i Bente Gullveig Alver og Torunn Selberg. ...enn all din kunnskap drømmer om, Horatio! Nye perspektiver i tradisjonsforskningen. Bergen, Forlaget Folkekultur

Alver, Bente Gullveig 1990. At være fremmed i det nære og kendte. S. 125-138 i Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet. Red.: Anders Gustavsson. Uppsala (Etnolore 9, Skrifter från Etnologiska institutionen, Uppsala universitet)

Hastrup, Kirsten 1992. Det antropologiske prosjekt: om forbløffelse. København, Gyldendal

Hauan Marit Anne 1996. Fisherman's Luck, Sexuality, Belief and Humour. The Halibut as an Ambivalent Symbol in Fishing Settings. Arv. Nordic Yearbook of Folklore, 121-134

Hauan, Marit Anne 1997. Draugens mange hensikter. Ottar. Populærvitenskapelig tidskrift fra Tromsø Museum 1, 34-45

Holter, Harriet 1988. Data, tolkning og sosiale relasjoner i forskning. S. 9-18 i Kvalitative metoder i samfunnsforskningen. Red.: Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg. Oslo, Universitetsforlaget

Kvale, Steinar 1997. Interview, en introduktion til det kvalitative forskningsinterview. København, Hans Reitzel Forlag

Ricoeur, Paul 2003. Gavens paradokser. <http://dpu.dk/everest/showdoc.asp?id=040903150053&type=doc&fname=Ricoeur,Gaven.doc>

Sartre, Jean Paul 1964. Kvalmen. Oslo, Cappelen

Selberg, Torunn 1995. Folkloristikk, fortellingene om folkekultur. Tradisjon 25:2, 133-140

Steen-Pedersen, Anette 1984. Vil du være klogere så tag og lyt. Tidskrift för Nordisk Förening för Pedagogisk Forskning 4:3-4, 5-13

Taurek, Bernhard 1995. Lévinas – en indføring. FilosofiBiblioteket. København, Hans Reitzel Forlag

NOTER

1) Sartre 1964, 54

2) Alver og Selberg 1992, 41

3) Kvale 1997, 19

4) Holter 1988, 11

5) Selberg 1995, 133-139

6) Steen-Pedersen 1984

7) Alver 1990, 136

8) Ibid 134

9) Ricoeur 2003

10) Taurek 1995, 60

11) Se Moestue og Skjelbred : Å stille spørsmål, her

12) Hastrup 1992, 30

13) Hauan 1996 og 1997

14) Alver 1990, 132

15) <http://imv.uit.no.no/pulpvixen/index.html>

16) <http://uit.no/tmu/148/37?SubjectId=54?From=0>